

Armoa lotille? – Naisten vaietut kokemukset ja sota

Terhi Willman

Pia Olsson: *Myytti ja kokemus. Lotta Svärd sodassa. Otava 2005.*

Kansakunnan mielikuvat lotista ovat juurtuneet syväälle. Ilman harmaapukuisia äitihahmoja ei viime sotien huolto olisi pelannut eikä karjalaisen siirtoväen muonittaminen pitkällä evakkomatalla onnistunut. Lotat, muiden siviilien työpanoksesta puhumattakaan, pitivät yllä arjen järjestystä sodan epävakaisissa oloissa. Myöhemmin tuli aikoja, jolloin Lotta Svärd -järjestö herätti vastareaktioita.

Viime vuosikymmenten aikana on jälleen vahvistunut kunnianpalautuksen tendenssi. Ikääntyneillä lotilla on yhä sanottavaa. Sotasukupolven kuuluvista intressiryhmistä, joihin lotta-perinteen vaalijatkin kuuluvat, on tullut aktiivisia oman historiansa tuottajia. Erilaisia sota-ajan tulkintoja voidaan lukea muistelmissa ja kirjoista. Rinnalle on tullut myös lottien sotaa käsittelevä tieteellinen tutkimus. Pia Olssonin kansatieteellinen tutkimus *Myytti ja kokemus Lotta Svärd sodassa* on tehty osana Suomen Lottaperinneyhdistyksen organisoimaa ja opetusministeriön rahoittamaa tutkimusprojektia *Lottien Suomi*.

Olssonin tutkimuksen taustalla vaikuttanut *Lottien Suomi* on suuri sodan arkea naisten näkökulmasta käsittelevä tilaustutkimushanke. Siviilien roolia toisessa maailmansodassa on alettu tutkia usein juuri naisten aloitteesta. Samalla vuoropuhelu sodan kokeneiden muistelijoiden ja akateemisen tutkimuksen välillä on tullut, ainakin teoriassa, mahdolliseksi.

Lottien Suomi -hankkeen tavoitteena on ollut uuden tiedon saavuttaminen kohderyhmästään ”nykyaikaisia kansalaisjärjestöjen historian ja naistutkimuksen tutkimusmetodeja” hyväksi käyttäen. Tutkimuksen kohteena on ollut vuonna 1944 lakkautetun Suomen Lotta Svärd -järjestön toiminta sota-aikana. Olssonin tutki-

musaineistona ovat olleet niin lottia sota-aikana käsittelevät kirjoitukset, kaunokirjallisuus, ohjeet ja kirjeet kuin myöhemmin taltioidut kilpakeruun vastaukset ja muistitieto. Osa tutkimuksessa käytetystä aineistosta on syntynyt aikalaisreaktioina järjestön itsestään vaalimaan kuvaan, osa aineistosta on taas syntynyt järjestön jäsenten reaktioina aikalaisreaktioihin. Nyt jäsenten kokemuksia on haluttu käsitellä aiempaa yksilöllisemmin ja ymmärtävämmiin.

Tutkimuksen lähtökohta on ollut tekijälle haastava. Järjestö itseään koskevan tutkimushankkeen taustavaikuttajana johtaa helposti ajatukseen, että historian tieteellisistä periaatteista joudutaan tinkimään. Lotta-aatteen perillisten rooli tutkimuksen alkuunpanijana voi olla ongelmallinen pyrittäessä puolueettomaan näkökulmaan. Lottien Suomi -tutkimusprojektin tukiryhmään on kuulunut sotaveteraani- tai maanpuolustusalan järjestöjä. Toisaalta tieteellisten asiantuntijoiden taustajoukko on koottu mahdollisimman arvovaltaiseksi.

Tutkimuksen lähtökohta on tuotu avoimesti esille. Tieteelliseltä kannalta tutkimuksen tavoitteena on ollut lottien historian päivittäminen. Kenties taustalla on vaikuttanut myös järjestön tyytymättömyys yksipuolisiin lotta -stereotyyppioihin.

Kuten Raili Malmberg ja Aura Korppi-Tommola teoksen alkusanoissa toteavat, lotta-toiminnan tutkimus ei ole kuulunut historian tutkimuksen valtavirran kohteisiin. Vaikka lottien liitetään helposti mielikuva lähinnä vapausodan perinteen jatkajina, on aihepiirin tutkimus perusteltua myös ilmiön laajuuden ja monimuotoisuuden perusteella – järjestöön liittyi kymmeniä tuhansia uusia jäseniä toisen maailmansodan aikana.

*

Olssonin tutkimus käsittelee naisten työpanosta sodassa yksilön näkökulmasta. Toisaalta käy ilmi, miten Lotta Svärd -järjestön jäsenet käyvät yhä läpi sota-aikaisia tapahtumia julkisuudessa. Tutkimuksen painopisteet ovat perustelut, sillä lottien toimintaan kulminoituu yhä monia jännitteitä. Kun keskusjärjestö lakkautettiin, moni nainen joutui palaamaan arvostetuista lotta-tehtävistä kodin hellan äärelle. Sittemmin mieskirjailijat onnistuivat sohaistamaan äidilliseksi miellettyjen lottien seksuaalisuutta. Olsson paneutuu tutkimuksessaan myyttien ja asianosaisten omien kokemusten väliseen jännitteeseen.

Tutkijan eräs haaste on ollut sovittaa akateeminen vapautensa aihepiiriä vartioivan intressiryhmän tavoitteisiin. Ratkaisuna on ollut tutkimuskohteen kanssa käyty vuoropuhelu. Haaste on ollut myös suuressa organisaatiossa toimineen yksilön äänen tavoittaminen. Tutkimuksen mielekkyys liittyy tarpeeseen purkaa sodan ihannoimia sankarimyyttejä ja tuoda esille niiden takana olevia arkisia tapahtumia ja inhimillisiä tragedioita. Tutkimuksessa käytetyt aineistot kertovat, että niitä oli. Yksittäiselle lotalle tragediat liittyivät toki sotaan, mutta myös henkilökohtaisempiin tapahtumiin. Esimerkiksi intiimi seurustelu vastakkaisen sukupuolen kanssa, raskaus tai sukupuolitauti nähtiin uhkana perheelle, äitiydelle ja jopa armeijalle.

Valaisua saa sekin puoli, mikä ei ole ollut näkyvässä tai mitä ei ole haluttu nähdä. Järjestöstä käyttäytymisensä perusteella erotetut naiset ovat olleet ilmiön piilotettu puoli. Se todentuu parhaiten niin kutsutun Mustan kirjan avulla. Kirja oli osa Lotta Svärd -järjestön kurinpitöjärjestelmää, jonka avulla rikkeisiin hairahtuneet lotat voitiin erottaa.

*

Lotta Svärd -järjestön jäsenet elivät sota-aikana parhaita nuoruusvuosiaan. Tutkimusta voi lukea suomalaisten naisten nuoruuden taitekohtana, ei vain sotasukupolven näkökulmasta

vaan laajemminkin. Tuo taitekohta erottaa sukupolvet kokemuksellisesti toisistaan. Sota loi myös monitasoista todellisuutta: oli virallisia, epävirallisia ja vaiettuja totuuksia. Lottien kokemat tragediat ja niihin liittyneet pelot kuuluivat jälkimmäisiin.

Muistitieto on ollut lottien tapauksessa valikoivaa ja sen kiinnostavuus aineistona piilee kyvyssä ilmaista asioita vaikenemisen kautta. Lottien mytologisoitu historia on vaatinut vastapainokseen historian vaietun puolen esiin nostamista. Historian omistajuuteen kytkeytyy olennaisesti kysymys tutkijan vastuusta ja valmiudesta käsitellä aihetta myös tältä kannalta. Erytymisen onnistuneena Olssonin tutkimuksessa pidän aiheen käsittelyä kiihottomasti ja ymmärtäen, kuitenkin avoimesti nykyajan lähtökohdista käsin.

Tutkimus herättää kysymyksen, Natalie Zemon-Davisin sanoin, historian omistajuudesta: Keillä kaikilla on oikeus tuottaa ja muokata lottien historiaa? Tämän tutkimuksen perusteella mielikuva lotista omaa historiaansa muokkavana subjektina vahvistuu.

Teoksen tyylikäs kuvitus ja ulkoasu vahvistavat tuttuja mielikuvia lotista. Nyky-kulttuurissamme kuvalliset viestit vaikuttavat joskus sanaakin enemmän. Voi pohtia, tekevätkö kirjan ulkoasu ja kuvitus oikeutta tutkimuskohteelle tänään ja myös itse tutkimukselle.

*

Sodan kokeneet sukupolvet ovat kasvattaneet merkitystään lähihistoriasta käytävässä keskustelussa. Keskusteluun tarvitaan erilaisia näkökulmia. Olisi tärkeää tutkia laajemmin historian keskusteluosapuolien keskinäisiä suhteita ja keskustella myös yksilöiden ja yhteisön välisen tasavertaisen dialogin mahdollisuuksista ja rajoista. Yksilön ääni jää helposti piiloon historian omistajuudesta neuvoteltaessa.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja kansatieteen jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.